БЕРНХАРД ВАЛДЕНФЕЛС (1934–2026)

„АЗ ПРЕДШЕСТВАМ СЕБЕ СИ В ЧУЖДИЯ КАТО ОНОВА, КОЕТО МЕ ПРЕДУГАЖДА“

На 23.01.2026 г. в Мюнхен почина големият немски философ Бернхард Валденфелс. Той беше един от последните представители на четвъртото поколение феноменолози в Германия. Професор Валденфелс направи много за разширяване на трансграничните философски връзки и особено за интензивното присъствие на френската феноменология в Германия. От 80-те години на XX век и особено от началото на 90-те години датира и активното му ангажиране със страните от Източна Европа, допринесло за въвличането им във философски диалог със Запада. Полша, Украйна, Чехия, Словакия, Унгария, Беларус, Словения и др. са между местата, набелязващи топографията на неговото движение за един период от над 30 години.

Бернхард Валденфелс посещава България два пъти – през 1993 г. и през 2001 г.[1]. Тези визити са пластично изобразени в *Дневник-пътепис на един феноменолог: 1978–2019* (*Reisetagebuch eines Phänomenologen. Aus den Jahren 1978–2019*). Ето една винетка от ноември 1993 г., произведена от погледа на феноменолога:

> Влизам в една стара православна църква със златни куполи, изрисувани стени и икони над икони. На входа купувам две тънки свещи. Иконите се целуват, от целувката остава малка следа като слаб отговор, един еротично-детски начин на допир. От олтара се носят безкрайни, възходящи и низходящи песнопения, успокояващи като религиозни люлчени песни, далечни на всяко хорацианско *docere* и *flectere*. Кръстни знаци отдясно наляво и вертикални

поклони от горе надолу образуват кинестетичен модел. Прегражданият иконостас, който позволява да се вижда само частично, служи едновременно за показване и скриване – това също с еротичен оттенък, както при забулването и разбулването. В това се крие значим контраст с дистанцираността на еврейския жест. Колко конфесионален оттенък има в етиката на Левинас за Другия!? Православната благочестивост е по-близо до регреса, отколкото римският ритуал или еврейският начин на „учене“.

Скицата му за посещенията в България завършва с констатация, която сякаш извира от сърцевината на неговата етика на чуждостта: „Трябва да се научим да обуздаваме нашата нормалност и да не позволяваме глобализацията да се превърне в глобалистично вероизповедание. През последните дни създадох нови връзки. Ако само германските интелектуалци бяха малко по-любопитни към Изтока, вместо да се отдават на едностранчива англонормализация!“.

Бернхард Валденфелс е роден на 23.03.1934 г. в Есен. Учи философия, психология, филология, теология и история в Бон, Инсбрук, Мюнхен и Париж. Между 1960 и 1962 г. специализира в Сорбоната при Пол Рикьор и Морис Мерло-Понти[2]. От 1976 до 1999 г. е професор по философия в Рурския университет, Бохум, след което е избран за почетен професор на същия университет. Бил е гостуващ професор в Дебрецен, Хонконг, Париж, Лувен-ла-Ньов, Ню Йорк, Прага, Ротердам, Рим, Сан Хосе и Виена; съосновател на Германското общество по феноменология (1969); почетен доктор на университетите в Рощок и Фрайбург. През 2017 г. е носител на културната награда „Зигмунд Фройд“.

Философията на Валденфелс е далеч от каквито и да било умозрителни построения и клони по-скоро към това, което наричаме практическа философия. Тя последователно изследва асиметриите на диалогичното (с пределен вариант: подкопаване на традиционния авторитет на задаването на въпроси) – като се започне с дисертацията му *Сократичното питане* [*Das sokratische Fragen*] (1959), през хабилитационния му труд *Междината на диалога* [*Das Zwischenreich des Dialogs*] (1967), до по-късните работи *Регистър на отговори* [*Antwortregister*] (1994), *Многогласието на речта* [*Vielstimmigkeit der Rede*] (1999), *Опит, който тегне към езика* [*Erfahrung, die zur Sprache drängt*] (2019)[3]. Същевременно тя е пронизана от интерес към убегливи феномени като полусенките, патоса (като връхлитане), пасивността (като винителна категория), ранимостта, страданието, афицираността, диастазата, разломите[4]. Тези теми оформят топонимията в заглавията на някои от най-значимите му трудове: *Ред в сумрака* [*Ordnung im Zwielicht*] (1987), *Жилото на чуждия* [*Der Stachel des Fremden*] (1990), *Разломни линии на опита* [*Bruchlinien der Erfahrung*] (2022).

Първият ми жив досег с феноменологията на Бернхард Валденфелс датира от 1990 г., когато, като специализант при професор Рихард Гратхоф в Билефелдския университет, присъствах на феноменологическа конференция в

Бон. Там Валденфелс, анализирайки главния парадокс на ксенологията (учението за чуждото) – че автентичното преживяване на чуждото препраща към едно чуждо, на което отговаря, без никога да го настига – аргументира необходимостта от преосмисляне на феноменологията през фигурата на чуждостта като нередуцируем комплекс. На тази основа по-нататък през годините се разгръща основният му принос във философията и хуманитаристиката – т. нар. респонсивна феноменология. По този път професор Валденфелс неизменно черпи вдъхновение от мислители като Морис Мерло-Понти и Еманюел Левинас.

През 2021 г. Бернхард Валденфелс е удостоен от Университета в Тюбинген с престижната награда „Д-р Леополд Лукас“ за цялостната си работа, която, по думите на журито, „изследва условията и възможностите за разбиране на Чуждия …, поемайки предизвикателството да развие феноменологичен дискурс“, който ни позволява да измерим „степента, в която чуждостта се разкрива автентично и остава разпознаваема на нестабилния и плуралистичен терен на опита“.

В речта си при приемането на наградата, озаглавена „Раждането на етоса от патоса. Пътища на една респонсивна феноменология“, професор Валденфелс лаконично, но експресивно очертава подстъпа към тази феноменология: „Патосът винаги идва прекалено рано спрямо нашите собствени очаквания и предпазни мерки; обратното е, че отговорът винаги идва ‘*après coup*’ – със закъснение. Тази първоначална форма на предшестване и закъснение не се основава на съществуването на нещо, което предшества моя отговор, да речем стимул, който може да бъде наблюдаван и приложен. По-скоро аз самият предшествам себе си в Чуждия като онова, което ме предугажда. С позоваване на концепцията за времето в диалога на Платон „Парменид“ (141d), бихме могли да кажем: ‘Аз съм едновременно по-стар и по-млад от себе си’. Това самоотлагане, което върви ръка за ръка с оттеглянето на Аза, се отнася до първична пасивност, която, за разлика от традиционната пасивност, не е понижена форма на активност“.

През 2024 г. в издателска къща КХ – Критика и Хуманизъм под мое съставителство излезе сборник с фрагменти на Хусерлови ръкописи *Пробуждания. Към феноменология на антропологичния опит*. В Увода отбелязах, че вдъхновение за дизайна на това издание съм получил от образцовия сборник с Хусерлови текстове на Бернхард Валденфелс от 1993 г. *Работа над феномените* [*Arbeit an den Phänomenen*]. Към времето на издаването на *Пробуждания* професор Валденфелс навърши 90 години. Публикувах сборника със следното посвещение:

> Предложеното тук пътешествие из лабиринтите на Хусерловите ръкописи е импулсирано от сборника на Бернхард Валденфелс *Работа над феномените*. На 17 март тази година неуморният проучвател на феномени и откривател на нови феноменологични територии навърши 90 години. В знак на дълбоко

уважение към делото на големия немски философ настоящото съставителство се посвещава на тази годишнина.

Изпратих сборника на Бернхард Валденфелс (с превод на немски на посвещението) и след около два месеца получих следното кратко писмо:

Уважаеми господин Коев,
Радвам се, че се появявате отново по този начин след дълго време и с чудесния том на Хусерл, за чието посвещение Ви благодаря сърдечно. За съжаление, ми е трудно да разчета кирилицата. Но се радвам, че феноменологията преминава европейските граници по такъв траен начин в момент, в който Западът и Изтокът отново се сблъскват с неочаквани граници. Но София ми е останала в най-топлите спомени.
С най-добри пожелания за Вас и Вашата страна,
Ваш Бернхард Валденфелс

Кольо Коев

Бележки

[1] Първото посещение е организирано по Tempus – Проект на Европейския съюз на тема „Чуждост и културна идентичност“ на Университета Рур в Бохум (Бернхард Валденфелс и Галина Ташева) в сътрудничество с Димитър Гинев и Димитър Зашев, Катедра „История и теория на културата“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, а второто е по покана на Дома на науките за човека и обществото (София) във връзка с конференция „Чудовищният дискурс“ (*Le discours monstrueux*), посветена на Жак Дерида и на удостояването му с почетното звание Доктор хонорис кауза на Софийския университет „Св. Кл. Охридски“.

[2] Както признава той в едно интервю, пътят му към феноменологията е всъщност от Мерло-Понти и Рикьор към Хусерл, а не обратно.

[3] През 2013 г. Бернхард Валденфелс прие поканата ми да участва в специален брой на списание *Социологически проблеми* на тема „Всекидневен език и разбиране“. Статията, която предложи, беше озаглавена „Всекидневен морал. Въпроси със и към Алфред Шютц“. Вж. *Социологически проблеми*, кн. 3–4/2013: 96–117.

[4] „Аз защитавах периферията“ – резюмира той на едно място в *Дневника-пътепис* основната си позиция по време на водените в София разговори.